

De vele gezichten van Caesar. Verbeelding van Romeinse keizers door de eeuwen heen

Recensie

Mary Beard, *Twaalf keizers. De verbeelding van de macht van de antieke wereld tot nu* (Amsterdam: Athenaeum – Polak & Van Gennep, 2021), 430pp. ISBN 978 90 253 1415 6.

Wie zijn klassieken kent, zal bij de titel van Mary Beards boek *Twaalf keizers* meteen aan Suetonius denken, de tweede-eeuwse biograaf die de levens van de eerste twaalf heersers van Rome optekende. Die overeenkomst is natuurlijk geen toeval. Zoals de beroemde classica uit Cambridge in het inleidende hoofdstuk uitlegt, heeft Suetonius' twaalftal – van Julius Caesar tot en met Domitianus – vanaf de renaissance een canonieke status gekregen, hoewel de meeste historici Caesar strikt genomen niet tot de keizers rekenen en ook enkele latere heersers, zoals Trajanus en Marcus Aurelius, veel bekendheid genieten. In tegenstelling tot de antieke biograaf is het Beard er niet om te doen de levens van de vorsten te beschrijven, maar is ze geïnteresseerd in hun beeldvorming van de oudheid tot nu. Dat woord mag letterlijk worden opgevat: niet alleen beeldhouwwerken, schilderijen en muntportretten passeren de revue, maar ook andere, vaak verrassende media waarin verbeeldingen van de keizers opduiken, van kerkramen en wandtapijten tot meubilair en serviesgoed. Keer op keer laat de schrijfster zien hoe visuele representaties van de canonieke twaalf (en soms ook latere keizers) als model of juist anti-model voor latere machthebbers dienden en in allerlei culturele, ideologische en religieuze debatten werden ingezet.

Het eerste hoofdstuk opent met het verhaal van een marmeren sarcofaag die in de negentiende eeuw in Beïroet werd gevonden en (ten onrechte) aan de derde-eeuwse keizer Severus Alexander werd toegeschreven. De eigenaar, Jesse Elliott, was een groot bewonderaar van de Amerikaanse president Jackson en bood hem de sarcofaag als laatste rustplaats aan, maar de staatsman antwoordde dat zijn republikeinse principes hem geen ‘keizerlijke’ begrafenis toestonden. Zo kwam het voorwerp in de Smithsonian Institution terecht, waar het in de jaren zestig tentoon werd gesteld als ‘de tombe waarin president Andrew Jackson NIET begraven wilde worden.’ In het verhaal komen verschillende thema’s samen die in de loop van het boek telkens zullen terugkeren: de (mis)identificatie van Romeinse keizers en voorwerpen die met hen werden geassocieerd, de betekenissen die er door latere generaties aan werden toegekend en de manieren waarop ze met eigentijdse ideologische discoursen vervlochten raakten. Beard benadrukt dat historische en archeologische feiten er wel degelijk toe doen, maar dat we ons er niet op blind moeten staren en dat ook verkeerde of twijfelachtige interpretaties van keizerbeelden ons veel belangrijks kunnen leren.

Het tweede hoofdstuk is gewijd aan antieke keizerportretten en hoe lastig het vaak is om die met zekerheid te identificeren. De schrijfster maakt dat mooi aanschouwelijk aan de hand van de bustes van Julius Caesar – of beter gezegd, aan de hand van de opeenvolgende reeks bustes die een tijdlang als ‘het’ portret van Caesar werden gezien, maar waarvan de authenticiteit daarna weer in twijfel werd getrokken. ‘Het lijkt alsof in de afgelopen honderden jaren (...) elke generatie zijn eigen favoriete Caesar zoekt’, aldus Beard (p.73). Zowel bij de beroemde dictator als bij zijn keizerlijke opvolgers moeten we ons terdege realiseren dat de antieke portretten geen individuele persoonlijkheid, maar vooral een politieke identiteit tot uitdrukking brachten. In het daaropvolgende hoofdstuk verschuift de aandacht naar antieke muntportretten, die wél met zekerheid geïdentificeerd kunnen worden en die in de renaissance veel bepalender waren voor de voorstellingen die men zich van Romeinse keizers maakte dan marmeren of bronzen koppen.

Zo belicht Beard in zeven hoofdstukken telkens andere facetten van haar thema, waarbij ze blijk geeft van grote eruditie en een trefzeker talent om steeds met originele en aansprekende voorbeelden te komen. Aan de hand van de zilveren *tazza*’s (drinkschalen) van de Italiaanse familie Aldobrandini met scènes uit de levens van de suetoniaanse keizers laat ze zien dat de canonieke reeks van twaalf helemaal niet zo stabiel was: niet alleen is de set in de loop der eeuwen verspreid geraakt, maar op sommige schalen is per ongeluk het verkeerde keizerbeeldje geschroefd, zoals de schrijfster ontdekte toen ze de voorwerpen zelf onderzocht. In een ander hoofdstuk

ontpopt Beard zich als een kunsthistorisch detective wanneer ze op meeslepende wijze de lotgevallen van een zeer invloedrijke, verloren gegane reeks keizerschilderijen van Titiaan en de daarop gebaseerde reproducties traceert. Bijzonder onderhoudend is haar verhandeling over kritische en satirische keizerverbeeldingen, die een belangrijk deel van het repertoire uitmaken en verrassend genoeg ook vaak in het hart van de monarchale macht te vinden zijn. Daarvan getuigen bijvoorbeeld de Koninklijke Trap in Hampton Court, die is geïnspireerd op Julianus' satirische geschrift 'De Caesars', en een serie wandtapijten van Hendrik VIII die de burgeroorlog tussen Caesar en Pompeius als onderwerp hebben. Ten slotte is er ook aandacht voor Romeinse keizerinnen, die zich veel moeilijker dan hun mannelijke tegenhangers in een reeks van twaalf laten vangen en door de eeuwen heen soms als toonbeelden van deugdzaamheid, maar vaker als illustratie van de corruptie en het zedelijk verval aan het keizerlijke hof zijn opgevoerd.

In een kort nawoord worden hedendaagse kunst en film aangestipt, maar die genres komen er in vergelijking tot de vroegmoderne kunst tamelijk bekaaid vanaf. De keuze om de focus vooral op deze periode te richten is zeker te verdedigen, gezien de grote relevantie die Romeinse keizers voor vroegmoderne machthebbers hadden. Maar voor een boek waarvan de ondertitel zegt de tijd 'van de antieke wereld tot nu' te beslaan, is dit toch enigszins teleurstellend. Beard is zich van dit manco zelf ook bewust en geeft aan dat een eventuele vervolgstudie vooral over cinema zou moeten gaan. Dat neemt echter niet weg dat ze met *Twaalf keizers* een prachtig en inzichtelijk boek over de verbeelding van keizerlijke macht heeft geschreven. Haar vlotte pen komt ook in de voortreffelijke Nederlandse vertaling van Brenda Mudde en Maarten van der Werf goed tot zijn recht. Aan de vormgeving zijn kosten noch moeite gespaard, getuige de tientallen kleurenafbeeldingen die de pagina's sieren. Voor iedereen die zich voor de oudheid en de doorwerking van de klassieke cultuur interesseert is deze studie dan ook een absolute aanrader.

Martijn Icks
M.Icks@uva.nl

